

Eduard Visković

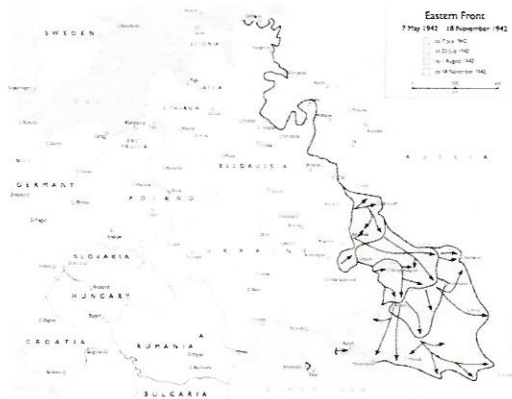
STALJINGRADSKA AGONIJA

U ovom radu bavim se jednim određenim periodom Drugog svjetskog rata. Staljingradska bitka označava prekretnicu rata u Europi, baš kao i bitka kod Midwaya na Pacifiku. Iako činjeničnu stranu rata ovdje ne zanemarujemo, u radu je patnja običnih vojnika u prvome planu. Tu ne navodim imena divizija, niti imena svih generala i zapovjednika Staljingradske bitke. Pokušao sam pomoću dostupne literature prikazati ljudsku stranu rata, stradanja i nevolje vojnika i civila.

UVOD

Kad je njemačka vojska 22. lipnja 1941. godine napala Sovjetski Savez, njezino vrhovno vodstvo s Hitlerom na čelu nije ni sanjalo da je krenulo prema propasti Trećega Reicha. Iako su ratni uvjeti na početku „Operacije Barbarossa“¹ bili idealni za Njemačku taktiku „munjevitog rata“ (tzv. Blietzkrieg), zbog nepresušnih rezervi u ljudstvu i materijalu Sovjetskog Saveza taj je početni nacistički nalet s vremenom sve više slabio. Uz neprestani priljev novih ruskih snaga, Nijemce je usporavao i njihov fanatičan otpor. Već do početka 1942. godine njemačke snage se susreću s dvostruko više divizija, nego što su predviđale obavještajne službe. Sovjetski tenk T-34 dodatno je potresao Nijemce. Oni o njemu nisu znali gotovo ništa, a bio je bolji od ičega čime su Nijemci do tada raspolagali. Njemačke snage prvi put su zaustavljene u ljeto na fronti kod Smolenska i Moskve. Nedugo zatim, već u listopadu i studenom iste godine, njemačke snage bile su samo 24 kilometra nadomak Moskve. Rуска zima učinila je svoje, te se nacistički stroj zaustavio. U zimi 1941/1942. krenula je velika ruska protuofenziva. Međutim, Rusi su podcijenili njemačku prilagodljivost. Njemačka vojska se uspješno obranila, ali su do kraja ožujka 1943. godine nacistički gubici već prelazili milijun vojnika.

U proljeće 1942. godine krenula je nova njemačka ofenziva, s ciljem zauzimanja Lenjingrada na sjeveru, te održavanja srednjeg fronta i produženja glavnog napada prema jugu, kako bi osvojili Staljingrad. Nakon toga trebalo je produžiti na Kavkaz. (Slika 1.)

Slika 1. Istočna fronta

1. Ime (operacija) napada na Sovjetski Savez

S ciljem popunjavanja svojih prorijeđenih snaga, Hitler je zatražio ljudstvo od saveznika Talijana, Rumunja, Mađara i Slovaka. Pojačanja je i dobio, ali borbena učinkovitost tih trupa bila je daleko ispod njemačke. U početku je sve krenulo kao na početku rata, pa je Hitler, slavohlepan kakav je bio, odlučio u isto vrijeme zauzeti Staljingrad i Kavkaz, iako su ga njegovi vojni savjetnici odvrćali do toga. Njemačka je vojska s uspjehom izvršila sve zadatke, Kavkaz je osvojen, pa je dio snaga prebačen na Staljingradsku frontu da pripomogne u osvajanju grada. Prve Njemačke snage prešle su Don 21. kolovoza i zaputile su se prema Staljingradu. Snage određene za zauzimanje grada bile su Šesta armija i Četvrta oklopna armija.

BITKA ZA STALJINGRAD

Napredovanje njemačke vojske u više je navrata bilo prebrzo da bi linije opskrbe bile učinkovite. Njemačka se logistika susretala s problemima „ruske nepreglednosti“. Ruske tračnice bile su nešto šireg promjera od njemačkih, pa su se trebale postavljati nove da bi njemačka opskrba nesmetano došla do isturenih linija fronte. Zbog toga njemački vojnici često nisu svoja dnevna sljedovanja dobivali na vrijeme i u dostatnim količinama. To je dovodilo do česte pljačke domaćeg stanovništva. Većina kritika prema nacističkom režimu, kad je riječ o ruskoj kampanji, ide na račun lošeg postupanja prema domaćem stanovništvu. Ono je mrzilo Staljinove čistke i komunističke rekvizicije, a da se s njima postupalo bolje priklonili bi se Nijemcima. Međutim, kako vojnici nisu dobivali dovoljno hrane, a smatrali su da je moralno otimati od komunista, pljačka je bila svakodnevna pojava. To je dovelo do stvaranja partizanskih odreda, koji su iz pozadine stvarali velike probleme u opskrbi njemačkih vojnika.

Pri napredovanju je njemačkim vojnicima najveća briga bila voda. Crvena armija je tijekom povlačenja zagadila bunare i uništila kolhoške građevine, te sa sobom odnijela mnoge vrijednosti i stoku. Zalihe hrane koje nisu mogli prenijeti uništavali su prolijevanjem nafte na nju. Žito koje je ostalo nepožnjeto Rusi su noću palili fosfornim bombama. Sve brojniji bili su slučajevi dizenterije i zaraze tifusom. Nezaustavljivo napredovanje uvelike je otežalo i skrb o bolesnicima. Evakuacija, koja je bila najbrža zrakoplovima, poradi novih potreba za naftom pretvorila je većinu transportnih aviona u leteće cisterne.

Napredovanjem njemačke vojske, sovjetska je zapadala u sve veću krizu. Pojavio se problem masovne dezertacije, pa je Staljin uveo nove propise kako bi se obračunao s dezerterima. Svi oni koji bi pokušali pobjeći s fronte bili bi strijeljani, njihove obitelji uhićene, a zapovjednici koji su dezertiranje dopuštali bili bi izvedeni pred vojni sud.

Staljingrad² je smješten na desnoj obali Volge, te je svojedobno bio važno industrijsko i prometno središte. Veličine nešto više od pola milijuna stanovnika, izdužene površine na oko 25 km², 30-ih je godina naglo porastao. Prvotno se u čast ruskih carica nazivao Caricyn, a 20-ih godina dobio je ime po Staljinu. Za vrijeme boljševičke revolucije on je bio narodni komesar i branio je grad od Kozaka. Dijelom i zbog svog imena, Staljingrad je 1942. godine postao poprište krvavih borbi. Moglo bi se reći da je on postao svojevrsnim pitanjem prestiža između Hitlera i Staljina.

Dan 23. kolovoza je za Staljingradske civile označio početak pakla koji će uslijediti. Njemački zrakoplovi započeli su sustavno bombardiranje grada i to ne samo njegovih rubnih i industrijskih dijelova, nego širom grada i posvuda. Zapaljive bombe zasule su drvene kuće na jugozapadnim dijelovima i sve su ga više pretvarale u zgarište. Pogođeni su i veliki spremnici nafte na obali Volge, a zapaljena nafta izlijevala se u rijeku. Zračni napad na Staljingrad bio je najjači na Istočnoj fronti.

2. Današnji Volgograd

Četvrta zračna flota imala je tog dana ukupno 1 600 uzleta i 1 000 tona izbačenih bombi, pri čemu su izgubili samo tri zrakoplova. Prema procjenama, u Staljingradu je tada živjelo oko 600 000 ljudi, a 40 000 ih je poginulo u prvom tjednu bombardiranja.³ Razlog velikog broja mrtvih civila bila je Staljinova zabrana evakuacije. On se ponadao da će time pojačati moral svojih obeshrabrenih vojnika. Tu vidimo koliko se malo brige posvećivalo civilima.

Početak rujna Staljingrad je potpuno okružen njemačkim snagama, a započele su borbe i u samom gradu. (Slika 2.)

Slika 2. Borbe u gradu

U tom razdoblju rata njemački su vojnici bili sigurni u pobjedu. Pri vedrom vremenu mogli su vidjeti bombardere kako prelijeću grad i bombardiraju ga, svoje lovce visoko na nebu kako ruše proriječene ruske avione. U pismima koje su slali kućama mogu se iščitati optimistična predviđanja i kako su vojnici očekivali skori završetak rata. S druge strane, ruski vojnici morali su kriti svoje obeshrabrenje pod prijetnjom smrću. Svaka sumnja u pobjedu bila je tretirana kao izdaja, a promidžbena „mantra“ koju su dobivali glasila je: „Ubij ga! Ubij Nijemca!“.

Dana 13. rujna počela je prva faza njemačkog osvajanja grada. Pojačani su topnički i zračni napadi, iako je sve upućivalo na pogrešnu taktiku. Sustavno uništavanje grada bombama pružilo je braniteljima savršenu priliku da od ruševina naprave bunkere. Njemački intenzivni napadi Ruse su polako odgurivali prema Volgi. Nijemci su znali da bi im padom Staljingrada bio otvoren širok put do Urala, pa je to postala borba do posljednjeg čovjeka.

Sovjetsko zapovjedništvo raspoložive je snage noću slalo preko Volge u grad. Mnogi su među tim vojnicima u borbu išli goloruki, u nadi da će od palih suboraca uzeti potrebno oružje. Prijelaz rijeke bio je također traumatičan. Vojnici su bili suočeni s dvije opasnosti: biti usmrćen od strane Nijemaca koji su kao pomahnitali gađali riječne brodove, ili biti ustrijeljen od strane nadređenog kada bi se netko pokušao spasiti skokom u rijeku.

Pad Staljingrada je 16. rujna odjeknuo u njemačkom tisku, a po Ruse najteže tada je već prošlo. Svježe rezerve stizale su u međuvremenu i spasile grad u posljednjem trenu. Već su tijekom dana njemačke postrojbe osjetile pojačanje. Njemačka Luftwaffe zabilježila je povećanje broja neprijateljskih aviona, dok su sovjetski piloti još bili u instinktivnom strahu od njemačkih aviona. Njemački piloti su također osjetili pojačanje u protuzračnoj obrani Staljingrada, pa su i oni imali sve više gubitaka. Naporan ritam od 6 sati u zraku dodatno je iscrpljivao pilote.

3. A. Beevor, 2003, str. 105

Kao nagovještaj strašne ruske zime, prvi su mrazevi započeli već sredinom rujna. Prizori borbe u gradu bili su nešto posebno (Slika 3). Nikada do tada vojnici se nisu borili u sličnim uvjetima. Njemačko osvajanje velikog betonskog žitnog silosa, koji je hranio grad tijekom zimskih mjeseci, primjer je hrabrosti i odlučnosti ruskih vojnika. Tu je 50 vojnika silos branilo tijekom četiri dana. Hrabro su odolijevali višestruko brojnijim napadačima i njemačkim tenkovima. Njihovo oružje sastojalo se od dvije strojnice i dva protutenkovska topa. Svaku veću zgradu i tvornicu Rusi su pretvarali u betonske utvrde, odakle bi se grčevito branili. Zbog toga su Nijemci imali sve više nenadomjestivih gubitaka.

Glavna željeznička postaja prelazila je 15 puta u pet dana iz ruke u ruku, a na kraju su je zaposjeli Nijemci, bilježeći pritom značajne gubitke. Njemačkom vojniku prašina i smrt postale su svakodnevna realnost.

Slika 3. Na svaki njemački napad, Rusi odgovaraju protunapadom

Na prostoru takve koncentracije, vojnik je morao paziti na tri stvari. Najprije su tu bili neprijateljski vojnici, a zatim neprijateljski snajperi i avijacija. U sivoj ih je izmaglici bilo teško razlikovati od prijateljskih. Patili su i njihovi živci. Zvuk automatskih pušaka, te neizdrživa vrućina grada u plamenu uništavala je moral najiskusnijih veterana, kao i neprestano zavijanje protuzrakoplovnih topova, "štuka", rika tenkovskih motora, te škripa njihovih gusjenica; k tome i krikovi ranjenih, ti njihovi neljudski zvukovi često su bili neizdrživi. Borbe u ruševnim zgradama, kanalima, bunkerima i podrumima bile su za Nijemce nešto sasvim drugo od ranijih „munjeviti ratova“ koje su vodili. Taj način ratovanja nazvali su „Rattenkrieg“. Njemačkom osvajanju veliku poteškoću predstavljali su avioni, koji su neprestance bombardirali sve građevine u gradu. Rusi su se ukopavali u svaku moguću rupu i podrum na koje bi nailazili, odakle bi Nijemce iz zasjede dočekivali ukopani ruski tenkovi. Položaj Staljingrada bio je na višem nivou od korita rijeke, pa su Rusi opkopavali tunele uz rijeku kojima su se probijali do grada. Ti tuneli su prolazili ispred i iza njemačkih linija fronte. Velika prednost koju su Rusi razvili bila je noćni napad bombarderima na njemačke položaje. Naime, njemački lovci nisu bili sposobni za noćni let. Stalno bombardiranje noću njemačkom vojniku nije davalo dovoljno vremena ni za san. Sovjetska vojska ih je tako dodatno i sustavno iscrpljivala.

Prehrana u tim uvjetima borbe bila je vrlo komplicirana. Kuhari ili neki drugi teklići svoje bi termos - boce punili čajem ili juhom, te ih vezivali na leđa i tako puzali do prvih crta bojišnice. Količina hrane dnevno iznosila je teoretski 100 grama, ali često su dobivali i manje. Život u rovovima i podrumima postao je svakodnevica, pa su se vojnici snalazili kako su znali. Čahure granata služile su kao uljanice, a čahure od metaka kao upaljači.

Sovjetskim vojnicima glavna briga bila je dobiti dovoljnu količinu „mahorka“ duhana. Radi boljeg okusa, duhan bi motali u novinski papir. Važnija od duhana bila su sljedovanja votke. Napetost izazvana borbama bila je velika i javio se problem alkoholizma. Vojnik je u krizi pio sve i svašta. npr. kirurški špirit, industrijski alkohol te antifriz, nakon što bi ih filtrirali kroz aktivni ugljen filtera s plinskih masaka. Slijepilo je bilo najčešća posljedica svih opasnosti proizašlih iz lošeg alkohola.

Za razliku od sovjetskih vojnika koji su hranu i piće dobivali redovito, civili koji su ostali u gradu bili su suočeni s nevjerojatnim patnjama. Njih više od 10 000 živjelo je pet mjeseci u mrtvome gradu. Oni koji su ostali iza njemačkih linija bili su poslani na zapad prema zemljama koje su Nijemci zauzeli, ali ni tamo ih nije čekala svjetlija budućnost. Oni koji su ostali u gradu skloništa su potražili u podrumima i odvodnim kanalima. Veliki broj civila živio je u nekoliko klanaca koji su ispresijecali grad. Živjeli su u mnogobrojnim špiljama. Premda je sklonište bilo najvažnije, trebalo je osigurati hranu i vodu, a to je bilo najteže. Nakon bombardiranja su žene i djeca mahnitro istrčavali na ulice, te otkidali meso s uginulih konja prije no što ih rastrgaju psi i štakori. Glavni dobavljači hrane bila su djeca. Oni su često usred borbi krali hranu od mrtvih i ranjenih vojnika i zbog toga često masovno stradavali. Njemački vojnici su koristili siročad da im obavlja opasne poslove, npr. punjenje četurica vodom na rijeci. To je bio opasan pothvat zbog toga jer su posvuda vrebali ruski snajperisti, a djeca su to radila za koricu kruha. Čim je ruska strana doznala za to, snajperisti su počeli s ubijanjem djece. Žene su često, da bi nahranile djecu, podavale svoja tijela za komad kruha.

Ruski civili zarobljeni u racijama poslani su u zarobljeničke logore u njemačkoj pozadini. Naziv logor nije baš ispravan naziv. To su bili bodljikavom žicom opasani prostori bez ikakvih građevina. Logoraši su golim rukama kopali zemlju da bi se zaštitili od hladnih vjetrova, a hrana im je kao psima bacana preko ograde.

Najveću opasnost njemačkim snagama na krilima predstavljala je saveznička podrška. Talijanske, mađarske i rumunjske divizije bile su brojne, ali slabog morala i zastarjelog naoružanja, te se nisu mogle ni mjeriti s njemačkom ili ruskom vojskom. Šesta armija imala je još jednu savezničku jedinicu: 369. hrvatski puk, koji je bio priključen austrijskoj lovačkoj diviziji. Poglavnik Ante Pavelić je 24. rujna doletio zrakoplovom na bojište da bi obavio smotru vojnika i podijelio medalje. Dočekao ga je general Paulus, zapovjednik Šeste armije.

Veliku pomoć njemačkoj vojsci su pružali „Hiwiji“. ⁴ Većinom su bili sastavljeni od dragovoljaca, ali i od povećeg broja vojnika unovačenih iz zarobljeničkih logora.

Krajem listopada njemačka ofenziva na grad obustavljena je zbog velikih gubitaka. Već 9. studenoga u Staljingrad je stigla prava ruska zima. Temperatura je pala na 18 stupnjeva ispod ništice, pa se Volga počela zamrzavati. To je Rusima otežalo opskrbu vojnika u gradu. U zoru 11. studenoga Nijemci su započeli posljednji juriš na grad. Sve raspoložive snage poslone su u napad. Bio je to posljednji trzaj Šeste armije u Staljingradu. Vozači tenkova, kuhari, bolničari i vezisti, svi su upotrijebljeni u popunjavanju rupa njemačkih divizija. Sve se to na koncu pokazalo kao uzaludan napor.

Dok su se u Staljingradu vodile grčevite borbe, Rusi su već početkom rujna počeli sakupljati snage za dolazeću zimsku protuofenzivu. Konačan plan nazvan je „Operacija Uran“ i bio je zgotovljen do 13. rujna. Rusi su namjeravali udariti Nijemce iz dva pravca: sa sjevera i s juga fronte, kako bi opkolili njemačke snage. Udar je trebao razbiti savezničke snage na lijevom i desnom krilu Šeste armije, te ju opkoliti u Staljingradu. Tajnost je bila glavni faktor uspjeha te akcije, pa su snage na bojište pritjecale noću, a maskirale bi se danju.

4. *Hilfswillige* - A. Beevor, 2003, str. 175

Njemački vrh je do samoga početka napada smatrao da će Rusi glavni napad izvršiti kod Moskve. Istovremeno, računali su na to da će Šestu armiju napasti tek manji dio ruskih snaga. Prije početka napada na Staljingradskoj fronti nalazilo se ukupno s obje strane oko milijun vojnika.

POČETAK KRAJA

Na sjevernoj strani fronta napad je započeo 19. studenog, a dan kasnije i na južnoj strani. Rumunji su na prvoj crti obrane ubrzo osjetili punu težinu napada i bili su potučeni.⁵ Već 23. studenog, kliješta oko Šeste armije bila su zatvorena kod mjesta Kalač. Nijemci su imali 100 000 poginulih i ranjenih, te oko 60 000 zarobljenih. Većina žrtava bili su rumunjski saveznici. Rusi su imali puno žrtava, vjerojatno i više od Njemaca. Kada je zapovjednik Šeste armije general Paulus od Hilera zatražio dopuštenje za proboj, koji je tada još bilo izgledan, on ga je rezolutno odbio. Sudbina Šeste armije bila je zapečaćena 24. studenog. Hitler je izdao naređenje da se položaji na Staljingradskoj fronti brane tijekom zime. Feldmaršal von Manstein je trebao novom armijom s jugozapada probiti ruski obruč, dok bi se Šesta armija istovremeno opskrbljivala „zračnim mostom“ (Slika 4.). Iako su procjene Šeste armije govorile o 700 tona dnevno hrane, goriva i municije, Goering je obećavao 500 tona. Realna mogućnost bila je oko 300 tona dnevno i to u najboljem slučaju, a da se pri tome ne uzimaju u obzir vremenske nepogode, stanje zrakoplova i neprijateljska djelovanja. Do predaje je prosječna dnevna dostava iznosila oko 100 tona.⁶

Von Manstein je započeo proboj 12. prosinca, s uvjerenjem da će njegov napad podržati pokušaj proboja Šeste armije. Unatoč tome, već 16. i 17. prosinca Rusi su krenuli s protuna-

Slika 4. Opskrba Šeste armije „zračnim mostom“

padom iz pravca sjeverozapada, tzv. operacija „Mali Uran“. To je urodilo probojem njemačkih snaga, te osvajanjem aerodroma koji su služili za opskrbu Šeste armije. Von Mainstein se morao povući i odustati od spašavanja Šeste armije, nakon što je zaprijetilo potpuno odsijecanje od njemačkih snaga na Kavkazu. Time je ona bila zauvijek izgubljena. U počecima ruske opsade, njemački su se vojnici još nadali da ih je Hitler u stanju spasiti.

5. B. Alink et alii..., 1982, str. 94

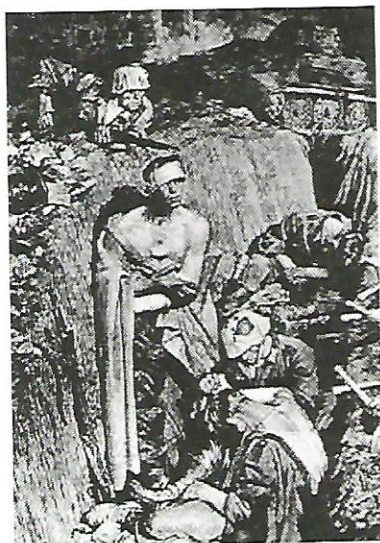
6. A. Beevor, 2003, str. 250-251

Sljedovanja su se smanjila gotovo za dvije trećine, te je bilo izgledno da vojska neće izdržati prosinac, ako ih Luftwaffe ne opskrbi dovoljnim količinama robe. U Staljingradu su vojnici u ljetnim uniformama ležali u snijegu i na minus 30 stupnjeva, jer im zimske uniforme nisu dostavljene prije opkoljavanja. Snalazili su se na sve načine. Uzimali su dijelove ruskih uniformi, pa su ih prepravljali. Velika potražnja je bila za kožnim rukavicama, koje su u nuždi pravili od kože uginulih životinja. Najgore je bilo onima na prvoj crti bojišnice. Kad bi se povlačili, morali su spavati na otvorenom ili u iskopanim rupama, zbijeni međusobno kao u konzervi.

Sredinom prosinca, na njemačkoj strani počeo se osjećati manjak hrane. Još i ranije njemački su vojnici bili neuhranjeni zbog problema u opskrbi, te je stanje postalo kritično otoliko se zatvorio обруч oko Šeste armije. Početnih 150 grama kruha na dan do Božića je smanjeno na 70 grama. Uz to, vojnici su dva puta dnevno dobivali po porciju rijetke krumpirove juhe, bez masti i bez mesa, a u boljim danima tek s pokojim komadom konjskoga mesa.⁷

Teška neuhranjenost doprinosila je smanjenju otpornosti organizma i sve slabijem preživljavanju od zaraznih bolesti. U ranijoj su fazi to bile zaraze hepatitisom i dizenterijom, a u kasnijoj fazi tifusom i paratifusom. Bez mogućnosti da se vojnici operu, pojavljuju se uši. To je uz nesnosan svrbež označilo i doprinos u širenju zaraznih bolesti.

Bojne i satnije bile su već toliko oslabljene da su nosile samo isprazno nazivlje. Od preko 150 000 ljudi u обручу, tek svaki peti bio je na prvoj crti bojišnice. Rusi su, da još više oslabe Nijemce prije konačne ofenzive, izvodili pokusne napade. Natjeravali su ih na povlačenje, što je još više ubrzalo smrtnost na otvorenom i diljem zaleđene stepe. Kako je opskrba bila očajna, a nije bilo ni dovoljno goriva, moralo se štedjeti ili ostavljati opremu neprijateljima. Oni vojnici koji su se još borili u gradu nalazili su se u defenzivi. Zbog manjka streljiva, borba se odigravala samo u nuždi. Spas od zime vojnici su tražili u kanalima i podrumima zgrada. (Slika 5.)

Slika 5. Bijeda u njemačkim rovovima

Evakuacija ranjenih i bolesnih bila je vrlo nesigurna. Većina opskrbe dopremana je s aerodroma u Pitomniku, koji se nalazio u samom središtu обруча. Evakuacija je kretala otud, tako da su teretni avioni na aerodrom dovozili terete, te s njega na odlasku odvozili ranjenike. Bolnice uz uzletišta bile su prepunjene pacijentima koji su čekali evakuaciju i nadali se spasu. Samo pokretni pacijenti mogli su spas i očekivati. To je bilo zato jer je u avion lakše nagurati stajaće i sjedeće pacijente, nego one na nosilima. Važna je bila i brzina prijenosa ranjenika. Ruska avijacija je napadala uzletišta svakih pola sata. Luftwaffe je platila visoku cijenu za održavanje zračnog mosta do Staljingrada. Tada je izgubljeno 488 aviona i 1000 članova posade.⁸ Ipak, iz обруча je uspješno evakuirano 42 000 ranjenika.

7. B. Alink et alii..., 1982, str. 97

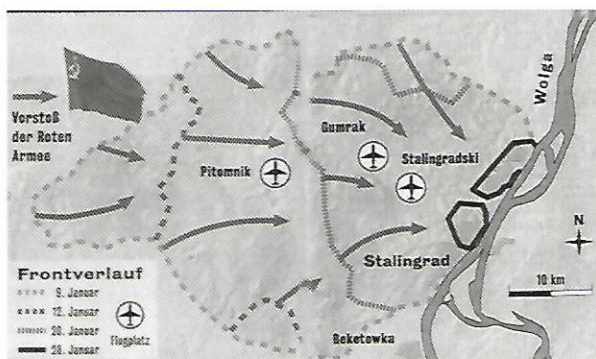
8. B. Alink et alii..., 1982, str. 98

Zbog loše sovjetske logistike i česte gladi, vidimo da ni na suprotnoj strani vojnici Crvene armije nisu bili u puno boljoj situaciji. Moral vojnika je patio zbog nebrige vlasti za vojnika kao pojedinca. Ljudski život vrijedio je malo. Sada je ruski vojnik bio na pobjedničkoj strani, pa ih je to barem tješilo. Vidimo da se stanje za njih donekle ipak izmijenilo. Čak i na prvim crtama bojišnice, Sovjetske vlasti su često puštale glazbu s velikih razglasa. Nju su prekidale obavijesti o beznadnosti njemačkih položaja.

U vrijeme dok je trajao von Mainsteinov pokušaj spašavanja Šeste armije, Rusi su stvarali planove njezinog konačnog uništenja. Nacrt plana operacije „Prsten“ dovršen je 27. prosinca, a početak napada je zakazan za 10. siječnja. Još prije napada 8. siječnja, Šestoj armiji predan je ultimatum. Ponuđena im je časna kapitulacija. Svi zarobljenici dobili bi pripadajuću dnevnu opskrbu, svatko bi smio zadržati svoja odlikovanja i stvari. Paulus je uzalud tražio od Hitlera slobodu odlučivanja. Hitler mu je još jednom zabranio kapitulaciju.

KRAJ ŠESTE ARMIJE

Ranom zorom, u nedjelju 10. siječnja, započela je ruska operacija „Prsten“ (Slika 6.). Iz nekoliko smjerova valovi ruskih pješaka i tenkova sručili su se na Šestu armiju. Među ruševinama potpuno uništenog grada započela je najkrvavija bitka Drugog svjetskog rata. Crta obrane ubrzo je morala popustiti. Nijemci nisu imali ni fizičke snage ni streljiva da se dugo opiru Rusima. Ipak, u prva tri dana napada Rusi su izgubili 26 000 vojnika i više od polovice tenkova. Sovjetski su zapovjednici malo marili za ljudske gubitke. Njihovi ljudi trčeći po zaleđenoj stepi bili su idealne mete dobro ukopanih Nijemca. Možemo zamisliti kolike bi gubitke tek imali da je njemačka vojska bila bolje opremljena. Povlačenje se izvodilo u kaosu. Zbog manjka goriva većina nepokretnih ranjenika bila je zapostavljena, a 15. siječnja pao je i aerodrom Pitomnik. Svi pokretni ranjenici evakuirani su na istok prema Staljingradu, a pre-puna bolnica ostavljena je tada na brigu jednom liječniku.

Slika 6. Obruč oko Šeste armije

Do 17. siječnja Šesta armija bila je potisnuta prema istočnom dijelu obruča. Opskrba se provodila isključivo padobranima i to nedostatno, pa hrane uskoro gotovo da i nije bilo. Posljednja ruska ofenziva započela je 20. siječnja, a već 24. siječnja njemačke snage bile su razdijeljene na dva dijela. Južnim dijelom Šeste armije zapovijedao je general Paulus. Pripadajuće divizije gurnute su do središta Staljingrada i oko njega. Od Šeste armije ostalo je oko 255 000 izgladnelih, bolesnih i ranjenih njemačkih vojnika u dronjcima.

9. B. Alink et alii..., 1982, str. 98

U podrumima i podno gradskih zidina naguralo se bez vode, lijekova i zavoja oko 40 000 ranjenih i bolesnih vojnika.

Dok se sjeverni dio još nekako držao, južni je brojčano sve više slabio. Dana 31. siječnja feldmaršal Paulus i čitav njegov stožer definitivno su slomljeni. Otpor sjeverne grupe prestaje 2. veljače. Sve su njemačke jedinice bile zarobljene ili razbijene. Sahranjeno je 147200 njemačkih i rumunjskih leševa. U zarobljeništvo je palo 91 000 Nijemaca, a među njima 2 500 časnika i generala.⁹ Sprovođenje zarobljenika u logore odvijalo se uz sveprisutna ubijanja i zlostavljanja. Rusi su se osvećivali Nijemcima za iste stvari koje su oni radili Rusima samo nekoliko mjeseci prije. Zarobljenici su raspoređeni po mnogim logorima oko Staljingrada i šire. Do proljeća 1943. godine smrtno je stradala polovica od 91 000 zarobljenika, većina od gladi, a drugi od zaraznih bolesti. Ruske vlasti oklijevale su dati hranu neprijatelju, jer je i samom Sovjetskom Savezu manjkalo hrane. Većina preživjelih se nikada nije vratila u Njemačku. (Slika 7.)

Slika 7. Privođenje njemačkih zarobljenika u logore

Staljingradska bitka Crvenoj je armiji odnijela 1 100 000 žrtava, a od toga oko pola milijuna poginulih vojnika.¹⁰ Njemačkoj vojsci ovo je bio najteži poraz u povijesti. Šesta armija i Četvrta oklopna armija praktički su uništene. Njemačka vojska je ukupno sa saveznicima pretrpila oko pola milijuna žrtava. Staljingradska bitka je okončala jednu fazu Drugog svjetskog rata. Od tada je Njemačka vojska (Wehrmacht) u defenzivi, a Sovjetska vojska (Crvena armija) u ofenzivi. Poraz njemačke Šeste armije, sastavljene od elitnih vojnika i veterana iz osvajanja Francuske, značio je nenadoknadv gubitak u ljudstvu i kvaliteti ratovanja.

Materijalni gubici također su bili strahoviti. Luftwaffe je izgubila većinu svojih transportnih aviona, a tijekom 1942. godine Sovjetski Savez je počeo proizvoditi više aviona od Njemačke. To je samo jedna ratna proizvodnja u nizu u kojoj Nijemci bilježe gubitke. Hitler nije dopuštao da žene sudjeluju u ratnoj industriji, dok su u Sovjetskom Savezu žene bile ravnopravne muškarcima. Njemačka vojska u rat je krenula bez da je prethodno svoju industriju usmjerila prema postizanju tog složenog cilja. Vidimo da je Sovjetski Savez sve podređivao ratu. To se vidi iz toga, što je u Njemačkoj tijekom rata uz vojnu industriju porasla i proizvodnja robe široke potrošnje. U Sovjetskom savezu to nije bio slučaj, pa su civili tijekom rata gladovali.

Literatura:

A. Beevor, 2003, *Staljingrad*, Zagreb: Naklada Stih, 2003.

B. Alink ... et alii, 1982, *Drugi svjetski rat*, Zagreb : Mladost ; Ljubljana : Mladinska knjiga ; Beograd : Narodna knjiga, 2003.

10. A. Beevor, 2003, str. 362